

4. Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз) : монографія / Р.В. Войтович ; [за заг. ред. В.М. Князева]. – К. : НАДУ, 2007. – 680 с.
5. Яремко Л.А. Глобалізований регіон та зовнішньоекономічна безпека України: теоретико-методологічний аспект : монографія / Л.А. Яремко. – Л. : Вид-во Львівської комерційної академії, 2007. – 524 с.
6. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики : учебник для вузов / А. Гранберг ; Гос. ун-т Высшая школа экономики. – 4-е изд. – М. : ГУ ВШЭ, 2004. – 495 с.
7. Сторонянська І. Міжрегіональна інтеграція в Україні : монографія / І. Сторонянська, С. Шульц. – Л. : Арал, 2007. – 292 с.
8. Сучасна регіональна політика і транскордонне співробітництво / [В.І. Пила, О.С. Чмир, О.А. Гарасюк, Т.В. Терещенко]. – Хмельницький : ХУУП, 2006. – 412 с.
9. Мікула Н.А. Парадокси впровадження інституту транскордонного співробітництва в Україні [Електронний ресурс] / Н.А. Мікула. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/pips/2008/BS_EC_2008.
10. Від Програм добросусідства – до Нового інструмента сусідства і партнерства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wz.lviv.ua/pages.php?ac=arch&atid=74786>.
11. Про транскордонне співробітництво : Закон України від 24.06.2004 р. № 1861-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
12. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія / Н. Мікула. – Л. : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
13. Olejniczak K. Mechanizmy Wykorzystania Ewaluacji. Studium Ewaluacji Sredniookresowych INTERREG III / K. Olejniczak. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe Scholar, 2008. – 225 s.
14. Інституціональна парадигма цивілізаційного розвитку : монографія / А. Ткач, В. Ільїн, Т. Ткач, Т. Баль-Вожняк, М. Вожняк та ін. ; [за заг. ред. А. Ткача]. – Запоріжжя : ГУ ЗІДМУ, 2007. – Кн. 1: Інституціональні передумови соціально-економічного розвитку. – 276 с.

УДК 351

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ

Бухаріна Л.М.

кандидат наук з державного управління, доцент
Запорізький національний університет

Annotation

In the article the environmental aspect of tourism industry is explored, the existing normative and legal acts of the regional state policy are analyzed and the conditions of the regional environmental monitoring are defined.

Анотація

У статті досліджено екологічний аспект розвитку індустрії туризму, проаналізовано чинні нормативно-правові акти регіональної політики держави, визначено умови проведення регіонального екологічного моніторингу.

Ключові слова

Природокористування, рекреаційні ресурси, державне регулювання, індустрія туризму, екологічний моніторинг, екологічна безпека.

І. Вступ

Усе більш значущими на сучасному етапі стають питання природокористування й за-

хисту навколишнього природного середовища, формування державної стратегії охорони довкілля та раціонального природокористування.

Залучення величезної державної власності – природних ресурсів, що володіють значним потенціалом використання для цілей туризму необхідно здійснювати з умовою обов'язкового вироблення правил ринкового обігу природних ресурсів, ефективної їх експлуатації з метою сталого розвитку туризму.

Туризм, як і будь-яка інша галузь природокористування, вимагає забезпеченості специфічними ресурсами, в цьому випадку – рекреаційними. Наслідком зростання потреб у конкретних природних ресурсах може бути їх виснаження, а, як відомо, усі види ресурсів пов'язані між собою зворотним зв'язком на основі термодинамічних принципів (закону збереження маси та ене-

ргії). Тобто нарощування використання якогось із ресурсів понаднормово спричиняє різні зміни в інших ресурсних групах і зміни їх інтегральної сукупності, що завжди супроводжується втратою певних ресурсних груп, на які було розраховано господарство.

Викликані туризмом екологічні проблеми можуть призвести до зміни природних життєвих умов населення, тваринного та рослинного світу, забруднення повітря транспортом і неекологічного використання землі й водних ресурсів.

На жаль, недосконала нормативно-правова база разом із низькою екологічною культурою ведуть до того, що природні ресурси використовуються неефективно, частково, або, взагалі, бездарно розтрачуються.

Зростаюча занепокоєність проблемами навколишнього середовища зумовлена нестабільною ситуацією, що стимулює розвиток організаційних інновацій, прикладом яких може бути екологічний моніторинг.

II. Постановка завдання:

- провести аналіз адміністративних і правових інструментів державного регулювання впливу туристичної діяльності на навколишнє природне середовище;
- визначити умови впровадження екологічного моніторингу в системі державного регулювання індустрії туризму, що дає змогу впорядкувати туристичну експлуатацію природних ресурсів та сприяє раціональному природокористуванню і захисту навколишнього природного середовища.

III. Результати

Проблеми й особливості розвитку туризму знайшли своє відображення в наукових дослідженнях таких вітчизняних і зарубіжних учених, як: В. Азар, М. Борушок, П. Грудзь, Б. Данилишин, В. Євдокименко, І. Зорін, В. Кифяк, В. Козирєв, В. Кравців, О. Любіцева, М. Мальська, В. Мацола, А. Мельник, О. Мілашевська, В. Федорченко, В. Цибух, А. Чечель, О. Шаптала та ін.

Соціально-економічні аспекти природокористування висвітлювались у працях М. Амірханова, А. Бабинець, О. Балацького, О. Врублевської, Т. Галушкіної, А. Голуба, К. Гофмана, Л. Гринів, М. Долішнього, О. Жилицького, В. Кривошеєва, Н. Мироненка, М. Нудельмана, І. Синякевича, І. Твердохлебова, Ю. Туниці та ін.

Навколишнє середовище, природне і штучне, є найбільш фундаментальною складовою туристичного продукту. Проте, як тільки розпочинається туристична діяльність, навколишнє середовище неминуче піддається змінам або через забезпечення туристичної діяльності, або внаслідок неї. Порівняно з іншими галузями рекреаційне природокористування вважається менш агресивним видом людської діяльності. Од-

нак, на наш погляд, до цього положення необхідно підходити більш обережно, оскільки туристична діяльність може дати як позитивний соціально-екологічний ефект (це відрізняє туристичні проекти від більшості інвестиційних проектів у інших галузях промисловості), так і негативний.

Найбільш впливовим соціальним інститутом, від якого багато в чому залежить соціально-екологічна ситуація, є держава. Особлива роль у процесі розбудови регіональної економіки та подальшого розвитку сфери туризму, що передбачає Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р., належить саме системі державного регулювання та державній політиці на регіональному рівні. Регіональна екологічна політика розробляється з урахуванням особливостей ресурсного потенціалу різних регіонів [2].

Політика розвитку регіональної індустрії туризму має забезпечити відновлення рівня, що існував раніше, і подальший розвиток підприємств галузі, стимулювання пропозиції туристичного продукту регіону з метою збільшення потоку туристів. При цьому здійснення регіональної туристичної політики має передбачати реалізацію всіх трьох складових мети розвитку індустрії туризму: економічної, соціальної та екологічної.

Економічний аспект полягає в комерційному інтересі держави – зростання надходжень від туристичного бізнесу і його економічної ефективності, а також стимулювання туризмом розвитку інших галузей економіки.

Соціальний аспект спрямований на досягнення через туристичний розвиток суспільно значущих цілей, а саме підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону, зростання добробуту й загального рівня життя населення, збереження культурних особливостей.

Екологічний аспект спрямований на збереження і примноження природно-ресурсного потенціалу розвитку туристичної галузі та збереження екологічної рівноваги в регіоні.

Відомо, що в структурі стійкого регіонального розвитку найважливішу функцію виконує саме збалансованість цих трьох складових: соціальної, економічної та екологічної. Як показав проведений контент-аналіз нормативно-правових документів з туризму, питанням економіки приділяється більше уваги, ніж соціальним і, тим більше, екологічним. Найбільший обсяг у державних нормативних документах з туризму займає економічна категорія (51%), на другому місці – соціальна (38%) і на останньому – екологічна (всього 13%) [1].

Концепції розвитку туризму декількох розглянутих нами регіонів схожі в одному –

екологічний напрям у них займає далеко не перше місце, більше уваги приділяється економічному аспекту, не враховуючи, на жаль, того, що сприятлива екологічна ситуація регіону є одним із головних факторів інвестиційної привабливості. На наш погляд, необхідно вживати невідкладних заходів щодо виправлення ситуації, а саме активізувати законодавчу діяльність у сфері туризму в соціально-екологічному напрямі, щоб досягти збалансованості трьох складових.

Водночас ефективність реалізації цих складових мети розвитку регіональної індустрії туризму пов'язана на сьогодні з розробкою та реалізацією заходів за такими напрямками:

1. Охорона, раціональне використання і розвиток потенціалу туристичних ресурсів.

2. залучення інвестиційних ресурсів в індустрію туризму, забезпечення їх ефективного розподілу і використання.

3. Формування механізму ефективного просування та реалізації туристичного продукту.

4. Підвищення кваліфікації професійного складу регіональних органів державного регулювання і підприємств туристичної індустрії [3].

Крім того, за допомогою раціонального планування можна мінімізувати негативні екологічні наслідки й підтримувати позитивні ефекти. Важливо спрогнозувати можливий вплив розвитку туризму на навколишнє середовище вже на ранній його стадії, оскільки легше і дешевше запобігти збитку для довкілля шляхом коректування планів розвитку або відмови від них, ніж відшкодувати збиток, завданий у випадку реалізації проекту.

Загальна схема екологічного оцінювання намічених програм і заходів має включати такі етапи:

1) аналіз впливу туристичних підприємств на навколишнє середовище (масштаби потреби в земельних ділянках, водних ресурсах, сировині; обсяги відходів і забруднення; зміна складу флори і фауни; ерозія ґрунтів тощо);

2) визначення обсягів впливу туристичних підприємств на навколишнє середовище й оцінювання сучасного стану природних ресурсів у цьому ареалі;

3) прогнозування змін природної системи в результаті розвитку туризму;

4) оцінювання екологічних наслідків у вартісному виразі (розрахунок збитку у вигляді непоправної втрати певних властивостей навколишнього середовища; визначення обсягу коштів, необхідних для реалізації заходів щодо запобігання погіршенню стану середовища);

5) прогнозування соціальних наслідків, обумовлених змінами природного середовища;

6) аналіз передбачених програмою природоохоронних заходів;

7) коректування або відмова від плану, в разі необхідності [4].

Саме наявність тісного зв'язку перспектив розвитку туристичної галузі зі станом природно-кліматичних умов визначає необхідність включення в структуру організаційно-економічного механізму управління розвитком регіонального туризму системи екологічного моніторингу.

Як показує практика зарубіжних країн, екологічний моніторинг навколишнього природного середовища є однією з найбільш актуальних сфер науково-практичних інтересів територій, що спеціалізуються на туризмі. Основна мета, що реалізовується службами екологічного моніторингу, полягає в недопущенні негативного впливу на природні ресурси, виявленні початкових ознак порушення природно-екологічного балансу і вживанні заходів із відновлення порушеної рівноваги в природі [7].

Такий підхід відповідає Постанові Верховної Ради "Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" від 05.03.1998 р. № 188, де у ст. 32 "Рекреаційні ресурси" зазначено таке:

Програма реабілітації та раціонального використання природних лікувальних ресурсів передбачає:

1) розроблення документації, яка регламентуватиме якість природних лікувальних ресурсів (державні стандарти на всі складові природних лікувальних ресурсів);

2) розроблення та видання карти і кадастрів усіх природних лікувальних ресурсів;

3) забезпечення підприємствами, установами й організаціями незалежно від форм власності, які експлуатують лікувальні ресурси, розроблення та затвердження проектів округів і зон санітарної охорони курортів, ресурсів, технологічних схем раціональної експлуатації, організації режимних спостережень і контролю;

4) розроблення методики визначення граничних й оптимальних курортних і рекреаційних навантажень на території з урахуванням перспектив розвитку курортно-рекреаційного будівництва;

5) здійснення наукових розробок стосовно оцінки перспективних рекреаційних територій державного значення, картування й затвердження їх як зон чи територій, що не підлягають приватизації;

6) проведення роботи з медичного зонування курортно-рекреаційних територій України, а також складання територіальних

комплексних схем охорони довкілля основних курортно-рекреаційних регіонів України [6].

На жаль, реалізація задекларованих у Постанові заходів відбувається несистемним чином, а за пунктами 1, 4, 6 узагалі тимчасово припинена.

Проте регіональний екологічний моніторинг, що був запроваджений у деяких регіонах, не має ознак науково обґрунтованого процесу створення й послідовного вдосконалення інформаційної системи, яка характеризує стан регіональних і локальних територіальних змін навколишнього середовища.

За нашим переконанням, він має вимагати таких умов:

- визначення конкретної мети й об'єктів екологічного моніторингу;
- створення законодавчої основи, що визначає нормативи і режим функціонування різних служб контролю динаміки навколишнього середовища, у тому числі фіскальних;
- розробку науково-технічних аспектів екологічного моніторингу, що включають природничо-наукові знання процесів, які відбуваються в природному середовищі, інтерпретацію й оцінювання показників стійкості стану природної системи;
- наявність соціально-економічних індикаторів, що характеризують і стимулюють створення єдиної системи моніторингу;
- розробку засобів і процедур виміру, обробки й інтерпретації результатів та їх адаптацію до наявних технологій обробки інформаційних даних.

Практичні результати екологічного моніторингу мають бути використані для врахування територій можливого використання в туристичних цілях і введення критерію їх оцінювання з позицій визначення базових ресурсів розвитку туризму.

Критерії мають залежати від розташування території відносно особливо цінних природних ресурсів, що мають найбільшу туристичну привабливість. Наявність подібного критерію оцінювання дасть змогу регулювати відведення земельних ділянок для будівництва, реконструкції та розширення підприємств, визначати ставки земельного податку й орендної плати за землю [5].

Іншими словами, результати екологічного моніторингу дають змогу впорядкувати туристичну експлуатацію природних ресурсів й оптимізувати структуру та розміри бюджетних надходжень. При цьому з метою збереження ресурсного потенціалу має бути визначений критичний рівень прийнятого рівня використання природних ресурсів.

Моніторинг навколишнього середовища може бути дуже важливий, особливо для регіонів зі значним рекреаційним потенціалом,

але де водночас рівень екологічного забруднення досяг катастрофічних розмірів (наприклад, Запорізька область).

Туризм потребує іншої, екологічно безпечної інфраструктури, застосування екологічно чистих джерел енергії і будівельних матеріалів. Крім того, у муніципальних утвореннях відсутні фінансові кошти на вирішення найактуальнішої проблеми очищення стічних вод та утилізації відходів. Разом із високим рівнем зносу основних фондів недостатнє фінансування будівництва природоохоронних об'єктів збільшує ризик надзвичайних екологічних ситуацій та аварій.

Ці питання можна вирішувати також через вдосконалення законодавчої діяльності в галузі забезпечення соціально-екологічної безпеки.

IV. Висновки

В Україні відсутня науково обґрунтована екологічна політика, що погоджує розвиток економіки із системою природоресурсних і екологічних обмежень.

При визначенні масштабів туристичної діяльності необхідно враховувати комплексний антропогенний вплив на певну територію, навантаження на природні рекреаційні ресурси для того, щоб забезпечити їх нормальне якісне і кількісне відтворення.

Практично в усіх регіонах спостерігається відсутність балансу в нормативних актах про туризм економічної, соціальної та екологічної складових.

Втілення в життя напрямів щодо реалізації цих складових мети розвитку регіональної індустрії туризму передбачає розробку механізму регулювання процесу їх реалізації, що включає як економічні, так і організаційні важелі дії. У переліку функцій вказаного механізму однією з основних, а по суті базисною, має бути екологічний моніторинг.

Постійне проведення моніторингу територій, що включає безперервне спостереження, контроль та оцінювання процесів, що відбуваються, порівняння й коректування витрачання ресурсів, отримання результатів у їх взаємозв'язку, дасть підстави для визначення рекреаційної ємності, вирішення питань про квотування туристичного потоку та контролю за його дотриманням.

Отже, врахування і моніторинг рекреаційних ресурсів туризму та здійснення державного контролю за їх раціональним використанням, реалізація заходів щодо їх збереження й відновлення дадуть змогу гармонізувати відносини людини і природи, запобігти зростанню екологічних проблем і збитків, що наносяться як антропогенною діяльністю, так і природними катаклізмами.

Література

1. Аналіз нормативно-правової бази місцевого і регіонального розвитку [Електронний ресурс].

- ронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.business.if.ua>.
2. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р. : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
 3. Державне та муніципальне управління в галузі туризму 19.02.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tourism.if.ua/ua/tourism/doc>.
 4. Закон України “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
 5. Основні засади державної політики в курортно-рекреаційній сфері [Електронний ресурс] / В.І. Цибух, Б.Ф. Омецинський. – Режим доступу: <http://www.ecologylife.ru>.
 6. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки : Постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 р. № 188 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uarpravo.net/data2008>.
 7. Федорченко В.К. Правове регулювання туристичної діяльності / В.К. Федорченко. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 343.

УДК 323.174

КЛАСИФІКАЦІЯ МОНІТОРИНГУ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Валентюк І.В.

кандидат наук з державного управління, доцент
докторант Національної академії державного управління при Президенті України

Annotation

We study theoretical approaches to the classification of monitoring of regional development. Classify types of monitoring, depending on certain criteria.

Анотація

У статті досліджено теоретичні підходи до класифікації моніторингу регіонального розвитку; класифіковано види моніторингу залежно від визначених критеріїв.

Ключові слова

Регіон, територія, розвиток, моніторинг, система, класифікація, критерій.

I. Вступ

В умовах стрімких суспільних змін, пов'язаних із глобалізаційними та інтеграційними процесами, загостренням конкуренції на мікро-, мезо- й макрорівнях, розвиток будь-якої держави залежить від рівня соціально-економічних показників і конкурентоспроможності її регіонів.

За останні десятиріччя “регіональна проблема” перетворилась в одну із найголовніших на шляху розвитку України. На відміну від інших, ця проблема не локалізована в економічній, соціальній, політичній чи культурній сферах, вона пронизує всі аспекти суспільного життя: стримує економічні реформи, загострює національні питання, ускладнює існуючі політичні протиріччя тощо.

Разом із загальними принципами вибору шляхів стабілізації регіонального розвитку

великого значення набуває обґрунтування напрямів підвищення ефективності реалізації потенціалу конкретного регіону і постійне підвищення якості життя населення. В контексті зазначеного, для розвитку територій держави необхідно розробити нові підходи й технології управління регіональним розвитком. До таких технологій належить моніторинг, який покликаний формувати всебічне бачення комплексного використання потенціалу регіону.

Питання методики впровадження та використання моніторингу в різних сферах діяльності висвітлювали у своїх працях такі вчені, як: В. Артеменко [1], З. Гбур [2], З. Варналій [3], Д. Стеченко [5] та ін. Проте необхідно зазначити, що комплексні дослідження питань класифікації моніторингу регіонального розвитку з позицій системного підходу досі не проводилися.

Водночас потребують ґрунтовного вивчення такі аспекти, як: дослідження наукових підходів до проведення класифікації моніторингу та виявлення критеріїв класифікації моніторингу розвитку територій.

II. Постановка завдання

Метою статті є дослідження теоретичних та методичних підходів до формування класифікації моніторингу розвитку регіону.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: